

İSLAM FELSEFESİNDE METAFİZİK BİLGİ İMKÂNI VE DEĞERİ

Prof. Dr. Şaban HAKLI

Eskiyeini Yayınları: 127

İSLAM FELSEFESİNDE METAFİZİK BİLGİ
İMKÂNI VE DEĞERİ

Prof. Dr. Şaban HAKLI

© FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
(Sertifika no: 13178)

Mizanpaj ve Kapak
FCR

Baskı ve Cilt
VADİ GRAFİK TASARIM VE REKLAMCILIK LTD. ŞTİ.
İvedik Org. San. 1420. Cad. No: 58/1
Yenimahalle/ANKARA • Tel: (03129 395 85 71
(Sertifika No: 47479)

1. Baskı: Mayıs 2022

ISBN: 978-625-7673-39-6

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
Hacı Bayram Mahallesi Boyacılar Sokak No: 14/1
Ulus-Altındağ/ANKARA • Tel: (0312) 310 08 60
Web: www.fcr.com.tr • e-mail: fcr@fcr.com.tr

İSLAM FELSEFESİNDE
METAFİZİK BİLGİ
İMKÂNI VE DEĞERİ

Prof. Dr. Şaban HAKLI

ANKARA 2022

Prof. Dr. Şaban HAKLI

1968 yılında Hacılar/Kayseri’de doğdu. Liseyi Kayseri Merkez İmam Hatip Lisesinde tamamlayan Haklı, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden 1994’te mezun oldu. Aynı yıl, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı İslam Felsefesi Bilim Dalında yüksek lisansa başladı. 1996’da, *İslam Filozoflarına Göre Allah’ın Cüz’ileri Bilip Bilmemesi Mes’elesini* başlığı ile yüksek lisansını, 2002 de aynı enstitüde *Müteahhirûn Dönemde Felsefe-Kelam İlişkisi: Fahreddin er-Râzî Örneği* başlığı ile doktorasını tamamladı.

Lisansını bitirdiği yıl olan 1994’te, o zamanki adıyla Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesine Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı İslam Felsefesi Bilim Dalında araştırma görevlisi olarak atandı. 2003’te yardımcı doçent, 2009’da doçent ve 2014’te ise profesör oldu. Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde 2015’te asaleten dekanlık görevi de yürütmüş olan, hâlihazırda da Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Başkanlığını yürüten Haklı, evli ve iki çocuk babasıdır.

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	7
ÖN SÖZ	9
GİRİŞ	11

BİRİNCİ BÖLÜM

METAFİZİK BİLGİ VE İMKÂNI	19
A. METAFİZİĞİN MAHİYETİ VE KONUSU	19
B. METAFİZİĞİN KISIMLARI	52
C. METAFİZİK İLMİNİ İFADE EDEN TERİMLER VE ANLAMLARI	62
C.1. Mâ Ba'de't-Tabia (Metafizik)	63
C.2. el-Felsefetü'l-Ulâ veya Felsefetü'l-Evveliyye (İlk Felsefe)	67
C.3. İlâhiyyât veya İlmi İlâhi veyahut el-Felsefetü'l-İlâhiyye	69
C.4. Mâ Fevka't-Tabiyyât ya da Mâ Fevka't-Tabia	72
C.5. İlmü'r-Rubûbiyyet	73
D. METAFİZİK BİLGİNİN İMKÂNI	76

İKİNCİ BÖLÜM

METAFİZİK BİLGİNİN DEĞERİ	121
A. METAFİZİK ÖNERMELERİN YAPISI	121
A.1. Öncülleri Tümeldir	125
A.1.1. Tümel ilimler	131
A.1.1.1. Burhan	133
A.1.1.2. Cedel	134
A.1.1.3. Safsata	139
A.1.2. Burhan, Cedel ve Safsata Arasındaki Fark	141
A.1.3. Burhanın İlkeleri	143
A.1.3.1. Evveliyyât	146
A.1.3.2. Tecrübî Bilgiler	150
A.1.4. Burhan Çeşitleri	155
A.2. Kesinlik	161
A.3. Doğruluk-Dıştaki Gerçeğe Uygunluk (Sâdıklık)	171
A.4. Zâtilik	175
A.5. Yüklemin, Konunun Evveli (Öncelikli) Yüklemi Olması	178

B- TİKEL İLİMLERİN İLKELERİNİ KANITLAYAN OLARAK METAFİZİK	180
B.1. İlke ve Kısımları	181
B.2. Tikel İlimlerin İlkelerinin Metafizikte İspatlanması	187
B.2.1. İlimler, Kısımları ve Birbirleriyle Olan İlişkisi	187
B.2.2. Tikel İlimlerin İlkelerinin Kaynağı	193
B.3. Metafizik İlkelerin Kaynağı	198
SONUÇ	213
KAYNAKÇA	221
DİZİN	227

KISALTMALAR

age	: Adı geçen eser
agm	: Adı geçen makale
Bknz.	: Bakınız
c.	: Cilt
ev.	: Çeviren
der.	: Derleyen
ed.	: Editör
krş.	: Karşılaştırm
MEB	: Milli Eđitim Bakanlığı
mö	: Milattan önce
neşr.	: Neşreden
no	: Numara
ö.	: Ölümlü
s.	: Sayfa
tahk.	: Tahkik eden
t.y.	: Tarih yok
Vol.	: Volume
y.y.	: Yer yok

ÖN SÖZ

Modern dönemde çok değişik açılardan eleştirilere uğrayarak itibarını en fazla kaybeden ilmin, geçmişte felsefî ilimlerin en muteberi sayılan metafizik olduğunda şüphe yoktur. David Hume (ö. 1776) gibi ampiriklerin, rasyonalist filozoflardan Kant'ın (ö. 1804) ve ancak ampirik olarak doğrulanabilen önermeleri “anlamlı” bulan mantıkçı pozitivistlerin katı eleştirileri sonucu, hemen hemen ortadan kalkma tehlikesiyle karşı karşıya kalan metafizik, içerisinde yaşadığımız bu dönemde yeniden bir bilim olma yolunda önemli mesafeler kat etmiştir.

Yeniden bir bilim olarak algılanmaya başlayan metafiziğin çağdaş kurgusunda, gerek doğuda gerekse batıda oldukça etkili olan İslam filozoflarının yapabileceği katkılar oldukça önemlidir. Bir ilim olarak düşünülen metafiziğin imkânı ve değeriyle ilgili İslam filozoflarının görüşlerinin ayrıntılı bir şekilde ortaya konması, metafiziğin anlaşılmasına büyük katkı sağlayacağı gibi yeni metafizik tasavvurların oluşmasına da temel teşkil edecek niteliktedir.

Bu çalışmada, metafizik bilginin mahiyetini, imkânını ve değerini, birçok yaklaşımın hala önemli olduğu varsayımından hareketle İslam filozoflarının görüşleri çerçevesinde objektif olarak ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu incelemenin, genel olarak metafizik, özel olarak da İslam düşüncesindeki metafizik tartışmalarına yapabileceği en küçük bir katkı bile memnuniyet verici olacaktır.

Bu eserin ortaya çıkmasında önemli katkıları olanlara ve ilk baskı dizgisini yapan çok değerli dostum Ceyhun Ünlüer'e teşekkür etmeyi bir borç bilirim. Anneme rahmet diler, babama da uzun ömürler dilerim. Manevi desteklerini sürekli gördüğüm gü-lüm eşim Feride Oya'ya, canım kızım Elif Nurber'e ve aslan oğ-lum Ahmet Furkan'a sonsuz sevgilerimi sunarım.

Şaban HAKLI
Mayıs 2022-Çorum